

MOȘIILE ORAȘELOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIV-XVI

Fără o analiză riguroasă a complexelor forme de stăpânire a pământului întâlnită în orașele medievale din spațiul sud-carpatic nu putem înțelege raporturile dintre autoritatea centrală și comunitatea urbană, temă ce nu prea a interesat în ultima vreme pe cercetători. În Evul Mediu, în ceea ce privește pământul, considerat în epocă cel mai prețios bun, proprietatea avea un sens diferit de cel modern, implicând o deținere sau stăpânire condiționată de îndeplinirea unor obligații, nefiind deplină, precum astăzi. În perioada medievală întâlnim de fapt o suprapunere a mai multor stăpâniri asupra aceleiași bucăți de pământ. Ilustrativ este cazul viilor, multe dăruite de domnie mănăstirilor sau boierilor. Astfel, asupra aceleiași suprafețe de vie se suprapuneau stăpânirea domniei, în virtutea dreptului acesteia asupra întregului pământ din țară, stăpânirea mănăstirii sau boierului (care primise dania), precum și stăpânirea celui care se ocupa de vie, care deținea vița¹. O situație la fel de complexă întâlnim în orașe, al căror teritoriu era considerat de domnie ca aparținându-i, în virtutea principiului *dominium eminens*²; peste stăpânirea domnească se suprapunea stăpânirea comunității urbane. Teritoriul orașului era împărțit în două mari părți: vatra și ocina, numită și moșie sau hotar. Vatra era reprezentată de zona de locuit propriu-zisă, pe care se aflau construcțiile caselor, prăvăliilor, bisericilor, dar și unele vii, grădini și livezi. În perioada secolelor XIV-XVI, beneficiari ai acestor stăpâniri erau orașenii, cărora li se adăugau în număr mai mic, mănăstirile, boierii și domnia. Aceste proprietăți erau depline, putând fi vândute, cumpărate, schimbate sau moștenite, fără încuviințarea prealabilă a domnului³, fiind necesar în schimb acordul comunității și întărirea județului și a celor 12 pângari, lucru dovedit de documentele emise de aceștia. Această situație a proprietății în orașele medievale din spațiul românesc a cunoscut particularități în anumite centre urbane, evoluția în timp fiind de asemenea diferită de la un centru la altul. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea - prima jumătate a secolului al XVII-lea se observă o creștere a numărului întăririlor domnești, în ceea ce privește schimbările de statut ale stăpânilor de pe vatra propriu-zisă a orașului, județul rămânând cel căruia i se solicita mai întâi întărirea. Tot din această perioadă se observă că beneficiarii stăpânilor în vatra orașului sunt mai diverși, tot mai mulți boieri și mănăstiri cumpărând locuri, case și prăvălii. În această privință se remarcă unele diferențe între orașele mai vechi (Râmnicul Vâlcea,

1 Acesta este cazul viilor "dajnice" (Damaschin Mioc, *Despre vinărici și vinăriceri în Țara Românească*, în *SCIEGA*, 1980, p. 130; vezi mărturia banului Mihai Cantacuzino în *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774 dat mai întâiu la lumina în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli*, trad. de G. Sion, București, 1863, p. 36).

2 Dimitrie A. Sturdza, Ghenadie Petrescu, Dimitrie C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, partea I, București, 1888, p. 15, nr. 7.

3 Ion Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, 1996, p. 121.

Târgoviște) și cele mai noi, înființate în secolul al XVI-lea, în primele numărul stăpânirilor orașenilor continuând să fie preponderent. În Câmpulung, numai orașenii aveau dreptul de a deține locuri în vatra orașului, drept reinnoit periodic de către domni⁴. În comunitatea orașenilor funcționa dreptul de protimisis, prin care o persoană aflată în anumite raporturi de solidaritate (rudenie, vecinătate, devălmășie etc.) cu o alta, silită să-și vândă anumite bunuri, avea prioritate la cumpărarea sau folosirea acestora⁵. Un astfel de caz întâlnim în Câmpulung unde, Oancea logofăt și Preda postelnic, frați din Lerești, cumpăraseră în 1630 părți dintr-un vad de moară. Preda mai cumpărase o altă jumătate de moară, fără știrea fratelui său, pe care însă a pierdut-o pentru că orașenii “nu l-au mai suferit” și pentru că nu respectase obligația înștiințării cumpărării în târg, prin pristavi, așa cum se făcuse la prima moară (“au pus pristavi la târg de au strigat cine se va afla să cumpere acel vad”)⁶.

Din secolul al XVI-lea, în orașele care jucau și rolul de principale reședințe domnești a crescut numărul boierilor care dețineau terenuri, pe care ridicau prăvălii și case. Procesul era firesc, din moment ce boierii, mai ales cei care aveau dregătorii în sfat, trebuiau să fie în preajma domniei. În timpul lui Neagoe Basarab, Dragomir mare sluger primea întărire pentru moșiile sale, printre care se aflau și casele din Râmnicul Vâlcea și locul din jurul orașului “oricât este împreună cu orașenii”⁷. Faptul că stăpâna case în oraș, care îi erau “veche ocină”, îi dădea dreptul la parte din moșia orașului, pe care o ținea “cu orașenii”. Dobromir banul avea casă în București⁸ și loc de casă în Târgoviște⁹, iar Mitrea, mare vornic, primea întărire în 1588, de la Tudoran județul Târgoviștei, pentru casele cumpărate aici cu 11500 aspri¹⁰. Tot în Târgoviște, Calotă banul făcea un schimb cu Avram postelnicul, oferind niște ocini în sate pentru un loc de casă¹¹. În București, Dragomir, fost mare vornic, cumpăra locuri pentru prăvălii¹², pe care a ridicat 13 prăvălii, vândute apoi pentru 67000 de aspri, de Petru, mare spătar, fiul său; noul proprietar le revinde mănăstirii Sfânta Troița, cu 100000 de aspri¹³. Pe măsură ce boierii acumulau clădiri, terenuri și venituri în orașe, rolul lor crește, obținând și dregătorii în oraș, precum cele de pârcaș sau vornic al curții, implicându-se în negustorii și împrumutând bani.

În ceea ce privește atitudinea domniei față de moșia orașelor, aceasta a diferit de la o perioadă la alta. Până la sfârșitul secolului al XVI-lea, avem la dispoziție puține informații referitoare la moșiile centrelor urbane. Majoritatea datelor pe care le deținem s-au păstrat da-

4 Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, 1943, p. 361; *DRH, B, XXV*, p. 262, nr. 250.

5 *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, coordonatori Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, București, 1988, p. 390-392.

6 *DRH, B, XXIII*, p. 307, nr. 186; p. 604, nr. 401; *XXV*, p. 221, nr. 205; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I-II, București, 1901, p. 275, nr. VI; p. 277, nr. IX.

7 *DRH, B, II*, p. 335, nr. 175.

8 *Ibidem*, VII, p. 10, nr. 9.

9 *Ibidem*, p. 34, nr. 24.

10 *DIR, XVI, B, V*, p. 352, nr. 371.

11 *DRH, B, XI*, p. 511, nr. 363.

12 *Ibidem*, VIII, p. 471, nr. 288.

13 *DIR, XVI, B, V*, p. 319, nr. 334.

torită daniilor domnești, unele din locuri care aparțineau efectiv domnului (“de moștenire”, vaduri de mori, braniști)¹⁴, altele din locuri alese domniei din ocina orașului (mai puține). În orașe, domnia stăpâna curțile domnești, construcțiile ridicate în folosul propriu¹⁵, locurile domnești¹⁶, cele “pustii” și cele care intrau sub incidența dreptului de prădalica¹⁷. Cunoaștem un singur caz în care autoritățile orășenești au renunțat la aplicarea acestui din urmă drept, de care nu știm în ce măsură beneficiau; în timpul lui Neagoe Basarab, la vânzarea unei case cu loc din Târgoviște, actul județului Târgoviștei preciza: “prădalica să nu fie”¹⁸. Este vorba probabil de o situație excepțională, renunțarea fiind în favoarea unui boier, Ratea postelnic. În Câmpulung, prădalica nu era valabilă; dacă vreun orășean murea fără urmași, partea sa rămânea orașului, iar dacă acesta murea cu datorii, creditorii erau obligați să vândă în contul datoriei numai orășenilor¹⁹. De astfel de drepturi beneficiau numai orășenii din centrele urbane vechi, care se bucurau de privilegii mai largi ce cuprindeau și prevederi referitoare la stăpânirea pământului orașului. Aceste orașe au devenit “domnești” fără ca domnul să deposedeze pe locuitori de stăpânirile lor (moșia orașului)²⁰, situație pe care nu o întâlnim în cazul orașelor ridicate mai târziu, cu sprijinul direct al puterii centrale. În București, prădalica se aplica, după cum aflăm dintr-un act de la 21 iunie 1628. După moartea fără urmași a lui Stanciul mestegiul, locul său de casă “au căzut loc domnesc”, fiind dăruit de domn lui Sava mare șetrar²¹.

Bucureștii s-au dezvoltat în calitate de centru urban după creșterea în importanță a curții domnești de aici, începând cu Vlad Țepeș și Radu cel Frumos. Orașul se afla pe o moșie, domnească la origine, dată spre folosință comunității orășenilor, pentru ca aceștia să aibă hrană și apărare. Domnia s-a îngrijit ca și orașele mai noi să aibă moșie, fapt ce reiese din înzestrarea cu moșie de către Radu Șerban a orășenilor și slujitorilor de la Gherghița, mutați în alt loc, deoarece vechiul oraș fusese distrus de tătari²²; domnul a dat locuitorilor o nouă moșie în folosință, ridicând și o palancă în jurul noii așezări (“de să se păzească orășenii”)²³.

În documente, **moșia orașului**, cuprinzând terenurile pe care orășenii practicau de regulă agricultura, purta în majoritatea situațiilor numele de “ocină”. Numele de “moșie” s-a impus mai târziu, iar cel de “hotar” era folosit în secolele XIV-XV doar cu sensul propriu,

14 DRH, B, XI, p. 131, nr. 96.

15 Precum băile, jitnița, sulgeria etc. (DIR, XVI, B, V, p. 212, nr. 224; p. 458, nr. 474; DRH, B, XXIV, p. 427, nr. 323).

16 Grădinile și livezile domnești, Ciutăria etc. (DIR, XVII, B, I, p. 326, nr. 294; George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418-1800)*, Târgoviște, Muzeul Județean Dâmbovița, 1972, p. 379, nr. 556).

17 Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XI, Iași, 1889, p. 255, 262-263.

18 DRH, B, II, p. 192, nr. 94.

19 Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 361; DRH, B, XXV, p. 262, nr. 250.

20 Ion Donat, *op. cit.*, p. 122.

21 DRH, B, XXII, p. 248, nr. 112.

22 DIR, XVII, B, I, p. 85, nr. 98.

23 Este vorba de moșia Cuciul, considerată domnească, domnul cumpărând-o din banii săi (*Ibidem*, p. 173, nr. 169). Deoarece orășenii s-au întors pe veche vatră a Gherghiței, în 1611, moșia este dăruită lui Radu logofăt (*Ibidem*, II, p. 11, nr. 13).

de margine a unei ocini. Modul de stăpânire a locurilor de pe moșia orașului nu este foarte clar, datorită puținătății și impreciziei izvoarelor. Inițial, este posibil să fi existat o stăpânire în devălmășie a pământului, specifică lumii rurale, însă izvoarele arată că treptat s-a impus o delimitare a stăpânirilor în locuri individuale, care s-a definitivat în secolele XVII-XVIII. În Țara Moldovei, potrivit unei informații transmise de Niccolò Barsi, locurile de cultură de pe moșie erau repartizate anual, în mod proporțional de către șoltuz, pângari și orașeni, în funcție de mărimea fiecărei familii²⁴. O situație asemănătoare trebuie să fi fost și în orașele Țării Românești. Ca deținători de locuri pe moșie întâlnim aceleași categorii precum în cazul vetrei: negustori, meșteșugari, mănăstiri, boieri și domnia. Moșiile orașelor din Țara Românească cuprindeau rareori sate și ca întindere nu erau foarte mari. Excepție făceau moșiile orașelor vechi, precum Câmpulung²⁵ și Argeș. În ceea ce privește celelalte centre urbane, dintr-un act din 12 noiembrie 1700 aflăm că moșia Târgșorului avea o suprafață de 4000 stânjeni²⁶, în timp ce moșia Flocilor măsoară puțin peste 4000 de stânjeni²⁷. Suprafața exactă a altor moșii orașenești nu ne este cunoscută²⁸.

Originea moșiilor orașelor se ascunde în perioada începuturilor Țării Românești. Pentru centrele urbane vechi în care, înainte de definitivarea procesului de formare statală, se aflau curți voievodale sau cneziale, moșia reprezenta teritoriul din jur, care aparținea unui stăpânitor local. Acesta îngăduia locuitorilor din așezarea de lângă curte să se "hrănească", practicând agricultura, dând în schimb diferite dări. În momentul în care domnia s-a impus în fața acestor stăpânitori locali, a înglobat moșiile unora în ceea ce va deveni o parte importantă a domeniului domnesc. În momentul în care domnia a recunoscut unele privilegii comunităților orașenilor le-a acordat și dreptul de folosire a moșiei, păstrând un drept superior de stăpânire asupra acesteia, la care a apelat foarte rar, până la sfârșitul secolului al XVI-lea. În Țara Românească, un caz deosebit îl reprezintă moșia orașului **Câmpulung**, a cărei stăpânire face obiectul mai multor acte, separate de cele care cuprind privilegiul orașului (cu componentele fiscală și juridică). Conform documentelor păstrate de la Leon Tomșa (26 august 1630)²⁹ și Matei Basarab (6 decembrie 1636)³⁰, moșia Câmpulungului era una dintre cele mai întinse din Țara Românească, cuprinzând mai mulți munți și plaiuri.

Organizarea stăpânirii moșiei semăna cu cea a satelor de moșneni (actele amintite sunt adresate celor ce sunt "moșteni ai orașului"), folosirea acestui termen (**НАСЛИАДНИЦИ**) trimițând la o formă de stăpânire deplină a moșiei de către orașeni, care aveau drepturi egale asupra

24 *Călători străini despre țările române*, vol. V, p. 80.

25 În secolul al XVIII-lea, moșia Câmpulungului măsoară 14700 de pogoane (Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 360).

26 George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632-1857)*, f. a., I, p. 382, nr. 46.

27 În 1768, moșia Flocilor măsoară 4167 de stânjeni (Al. T. Dumitrescu, *Despre orașul de Floci*, în *RLAF*, vol. XI (1910), partea a II-a, anexa A, nr. 1, p. 433 (1 august 1768); *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1961, p. 651, nr. 504).

28 Pentru Buzău, la începutul secolului al XIX-lea, se estimează că moșia avea cca. 2500 de hectare (Dimitrie Gh. Ionescu, *Istoria orașului Buzău din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1979, p. 99).

29 Actul întărește "ocina numită ..., a orașului", numele lipsind (*DRH, B, XXIII*, p. 252, nr. 144).

30 *Ibidem*, XXV, p. 468, nr. 424.

acesteia. Moșia Câmpulungului reprezenta probabil o reminescență a vechiului “câmp” sau crezată care a existat aici înainte de formarea Țării Românești. Dovadă este folosirea în actele de întărire a formulilor “de la întemeierea țării” și “din șederea satului”, formule care, deși adăugate mai târziu, trimit indirect la o perioadă anterioară întemeierii Țării, știind că aceasta a reprezentat de fapt cuprinderea unor formațiuni preexistente într-o formă superioară, mai încheată, de stăpânire, situație care a inclus și Câmpulungul. Referința la întemeiere era necesară pentru a da un reper originii stăpânirii pământului, indiferent că aceasta aparținea unor orașeni³¹. Actele de întărire a moșiei cuprind încă un termen care ilustrează particularitatea felului de stăpânire a moșiei Câmpulungului: “ohaba”³², termen pe care îl mai întâlnim doar la Gherghița³³. Ohaba poate fi interpretată în cele două sensuri ale sale: imunitate (scutire, interdicție pentru slujitorii domnului de a pătrunde și a-și exercita atribuțiile pe moșie) și stăpânire deplină, ultimul sens, definitivat după secolul al XVI-lea³⁴. Cunoaștem din alte documente că orașenii din Câmpulung beneficiau de scutiri pentru unele dări, precum găleata și slujba domnească³⁵, dări care au legătură directă cu stăpânirea moșiei. Privilegiile acordate orașului cuprindeau dreptul locuitorilor de a stăpâni deplin vatra și moșia orașului: “numai orașanii să fie volnici să facă orice vor vrea ei cu aceste moșii, adică loc sau moșie în oraș, or casă sau loc la oraș, sau delniță la câmp, sau măcar vie oărășenească”. Nici domnia și nici o altă categorie nu aveau drepturi de stăpânire, în afara orașenilor³⁶, obicei respectat până în secolul al XVIII-lea, inclusiv³⁷.

O situație apropiată de cea a Câmpulungului întâlnim la moșia **Argeșului**. Lângă acest oraș, Neagoe Basarab a ridicat cunoscuta sa mănăstire, dăruindu-i satul și moșia Flămânzeștilor, din apropiere³⁸. Pentru a asigura venituri călugărilor, domnul a acordat egumenului dreptul de judecată³⁹, precum și dreptul de a strânge vama târgului orașului⁴⁰. După domnia lui Neagoe, argeșenii au cerut permanent înapoi ocina Flămânzeștilor, care anterior

31 Șerban Papacosteia, *Geneza statelor românești. Schiță istoriografică și istorică*, în *Geneza statului în evul mediu românesc. Studii critice*, ed. a II-a, București, 1999, p. 13.

32 “Și am dat domnia mea orașului Câmpulung, însă tuturor moștenilor orașului, să le fie lor ocinile lor și plaiurile [...], ocină, dedină și de ohabă, lor și fiilor <lor și nepoților și strănepoților>, și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele” (*DRH, B, XXIII*, p. 252, nr. 144).

33 *Ibidem*, III, p. 284, nr. 175.

34 Istoricii nu s-au pus de acord asupra sensului instituției ohabei; pentru o analiză sintetică vezi *Instituții feudale. Dicționar*, p. 339.

35 Ioan Răușescu, *op. cit.*, p. 361; *DRH, B, XXV*, p. 262, nr. 250.

36 *Ibidem*.

37 George Georgescu, *Cronica franciscanilor din 1764, prima istorie a orașului Câmpulung*, în *Verbum*, București, V (1994), p. 335.

38 *DRH, B, II*, p. 464, nr. 249.

39 Acordarea de către Neagoe Basarab a dreptului de judecată și de a lua vamă este pomenită într-o întărire a lui Alexandru Iliaș (*Ibidem*, XXII, p. 17, nr. 14). Fără a ști de existența acestui act, autorul capitolului despre economie și societate din vol. IV al ultimului tratat de istoria românilor afirmă greșit că dreptul de judecată, ca și venitul vămii, ar fi fost dat mănăstirii Argeșului în timpul lui Mihai Viteazul (*Istoria românilor*, vol. IV, capitol redactat de Ștefan Ștefănescu, București, 2001, p. 74).

40 *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, V, p. 70, nr. 128; p. 130, nr. 277 (în continuare: *CDTR*).

făcuseră parte din moșia Argeșului, declanșând o lungă dispută judiciară ce s-a întins și în secolul următor. Radu de la Afumați, în timpul căruia a avut loc o nouă hotărnicie a ocinii⁴¹, Mircea Ciobanul⁴², Pătrașcu cel Bun și Petru cel Tânăr⁴³ au reînnoit drepturile mănăstirii, cu toată opoziția orașenilor care, acuzați de încălcarea hotarelor și stricarea semnelor, solicitau măcar stăpânirea “pe din două”. Noi verificări ale hotarelor s-au făcut în timpul lui Pătrașcu cel Bun⁴⁴, precum și sub Petru cel Tânăr; cei 24 de boieri, care au făcut hotărnicia, au jurat în favoarea mănăstirii Argeșului⁴⁵. Acele date mănăstirii de către ultimul domn lămuresc în mare parte situația acestei moșii. În primul rând, în cazul daniei moșiei considerăm că nu avem de-a face cu un apel al domniei la drepturile dominiale pe care le deținea asupra teritoriului orașului. Orașenii acuzau că le-a fost luată moșia Flămânzeștilor de către Neagoe Basarab care “nu le-a plătit pentru această ocină nimic”. La cercetarea făcută din porunca lui Petru cel Tânăr a reieșit însă că domnul “s-a tocmnit de bunăvoie” cu orașenii, cărora le-a dat în compensație o altă ocină, Partea Sasului cu Mușcelul. Dintr-un alt act de la Radu Șerban aflăm că această parte, numită și “ocina Zigonenilor”, fusese cumpărată de Neagoe de la fiii lui Cotescu cu 6000 de aspri⁴⁶. Prin urmare, era invocat un schimb care ar fi avut loc între orașeni și domn (“și așa s-au înțeles ei”), fapt ilustrat și de folosirea termenilor “plată”, “de bunăvoie” și “tocmeală”, utilizați de obicei în acte de vânzare-cumpărare sau de schimb. În altă parte, se preciza că satul Flămânzești fusese dăruit mănăstirii Argeș “din agoniseala lui Basarab voievod”⁴⁷. “Schimbul” sau “plata” nu se puteau face decât în condițiile în care orașenii erau stăpâni deplin ai moșiei lor, precum la Câmpulung, altfel domnul, în virtutea drepturilor sale, nu era obligat să le dea nimic. În alt mod nu se explică încăpățânarea argeșenilor în a revendica mai mult de un secol această ocină, îndârjire care nu se justifică dacă moșia era domnească.

Îndelungata opoziție a orașenilor a fost determinată probabil de vânzarea forțată a ocinii sau de nerespectarea termenilor înțelegerii inițiale. În toate celelalte cazuri de danii din ocinile orașelor din secolele XVI-XVII, nu mai întâlnim un exemplu de rezistență asemănătoare. Chiar dacă de la argeșeni nu s-a păstrat vreun act care să confirme această situație, modul în care a fost luat satul Flămânzești, precum și implicațiile acestui proces, furnizează dovezi suficiente pentru susținerea afirmațiilor de mai sus. În afara schimbului făcut cu Neagoe Basarab, nu avem informații despre vreo altă danie făcută de domni din ocina orașului Argeș, care a rămas astfel în stăpânirea locuitorilor.

Pe parcursul secolului al XIV-lea, Argeșul a fost prima reședință domnească a țării. Ridicarea unui locaș de cult de un asemenea nivel, precum a fost mănăstirea Argeșului,

41 Actul dat de Petru cel Tânăr amintește procesul din timpul lui Radu de la Afumați (*DRH, B, V, p. 221, nr. 205*).

42 *Ibidem*, p. 145, nr. 131.

43 *Ibidem*, p. 212, nr. 196.

44 *Ibidem*, p. 207, nr. 191.

45 *Ibidem*, p. 221, nr. 205.

46 La începutul secolului al XVII-lea, partea numită Mușcelul se afla în stăpânirea mănăstirii Argeș (*DIR, XVII, B, I, p. 293, nr. 273*).

47 Alt act confirmă schimbul de ocini care a avut loc între cele două părți: “au schimbat orașenii de bunăvoia lor” (*DRH, B, V, p. 212, nr. 196*).

credem că se integrează politicii de legitimare a obținerii tronului de către Neagoe Basarab, cu susținerea boierilor Craiovești. Mănăstirea nu a fost ridicată întâmplător în Argeș; noul domn dorea realizarea unei legături între prima și cea mai veche reședință a țării de aici și mai noua reședință, de la Târgoviște⁴⁸. Precum lângă Târgoviște, unde se afla gropnița domnească de la Dealul, lângă Argeș, Neagoe Basarab a ridicat o biserică cu rol asemănător, replică inițiată de un domn care dorea să justifice luarea tronului⁴⁹. Un alt motiv ține de hotărârea lui Neagoe de a ridica un nou locaș Mitropoliei țării, care se presupune de către unii istorici că își avusese sediul în biserica aflată anterior pe locul mănăstirii Argeșului⁵⁰. Viața Sfântului Nifon, scrisă de Gavriil Protul, amintește dărâmarea “mitropoliei” din Argeș de către Neagoe Basarab și ridicarea unei noi biserici, sediul Mitropoliei fiind mutat la Târgoviște⁵¹. Dorind să creeze condiții favorabile de dezvoltare mănăstirii sale, domnul i-a dăruit moșia Flămânzeștilor, care se afla în jurul sfântului locaș, obicei frecvent în epocă, scopul fiind acela de a asigura “hrana” călugărilor, de a fi un venit sigur pentru aceștia⁵². Cazul nu este unul izolat. Alexandru Aldea făcea danie mănăstirii Dealul satele Alexani și Răzvad, de lângă mănăstire⁵³; Episcopia Buzăului primea locul din jur⁵⁴, la fel mănăstirile Sfântul Nicolae⁵⁵ și Sfânta Troiță din București⁵⁶.

La Argeș, domnia a apelat la drepturile sale doar în cazul acordării către egumenul mănăstirii a puterii de a lua vamă și de a face judecata. Acestea nu sunt amintite în actele care vizează moșia, fiind două chestiuni tratate diferit. Dreptul de a lua vamă se referea la una din atribuțiile pârçalabului, aceea de a lua vămile cuvenite domniei din mărfurile ce se comercii-

48 Documentul emis în 30 octombrie 1517 este scris de Florea în “scaunul vechilor domni, în Curtea de Argeș” (*Ibidem*, II, p. 310, nr. 163).

49 Răzvan Theodorescu, *Un model artistic în vechea cultură românească: orașul reședință domnească*, în *RdI*, XL (1987), nr. 3, p. 244-245.

50 Virgil Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*, în *BCMI*, X-XVI (1917-1923), p. 17; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 150; Gh. I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII-XVI*, București, 2001, p. 212-213. O opinie mai nuanțată are Pavel Chihaia care propune următoarea evoluție a sediului Mitropoliei: inițial, acesta s-ar fi aflat în biserica domnească, de unde a fost mutată, în 1439, în biserica ridicată de Vlad Dracul pe locul viitoarei mănăstiri a lui Neagoe, (Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 46-47; Idem, *Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în Idem, *Artă medievală*, vol. I, București, 1998, p. 56-71; vezi și Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*, București, 1974, p. 217, 285-286).

51 *Viața Sfântului Nifon în Literatura română veche*, ed. de G. Mihailă, Dan Zamfirescu, vol. I, București, 1969, p. 93-94; *Istoria Țării Românești, 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simionescu, București, 1960, p. 35.

52 Istrate Dabija dăruia mănăstirii Aron vodă un loc întins, luat din hotarul Iașilor, pentru că aceasta nu avea “loc și pământ hotărât pentru locuința și hrana pe împrejurul sfinteii mănăstiri” (*Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, *Acte interne (1661-1690)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, 2000, p. 24, nr. 26).

53 *DRH*, B, I, p. 133, nr. 72.

54 *Ibidem*, II, p. 499, nr. 244; VII, p. 120, nr. 92.

55 *DIR*, XVI, B, V, p. 377, nr. 395.

56 *Ibidem*, XVII, B, II, p. 220, nr. 204.

alizau în târgul ținut în oraș. Probabil, orașenii încasau o parte din vama târgului, ipoteză sprijinită de o hotărâre dată în secolul al XVII-lea de Constantin Șerban. În timpul acestui domn, argeșenii au venit la judecată, cerând repunerea lor în drepturi în ceea ce privește moșia, vama și judecata din târg, fără ca de față să fie și egumenul mănăstirii. Domnul a fost de acord ca orașenii să ia o treime din vama târgului, județul orașului prezentând probabil în acest sens acte vechi care îi susțineau cererile. La reacția egumenului, ce s-a prezentat cu acte mai noi de întărire, drepturile cedate au fost luate imediat înapoi⁵⁷. În ceea ce privește dreptul de judecată, am fi tentați să afirmăm că domnul a cedat din puterile juridice ale județului orașului, dar un act de la Radu Șerban ne lămurește și în această privință. Demnul urmaș al lui Mihael Viteazul a reînnoit mănăstirii Argeșului vama târgului și judecata din târg (“ca să-i fie vama târgului, să ia vama și să judece toată judecata din târg”)⁵⁸, deci mănăstirea a preluat nu unul din drepturile județului, ci o atribuție a pârçălabului, aceea de a face judecata pricinilor apărute în târgul orașului. În toate actele în care se întăreau mănăstirii dreptul la vama și judecata din târg, se porunca pârçălabilor și banilor de județ, și nu județului orașului (subl. ns.), să nu se amestece în această danie⁵⁹. Vama și judecata din târg au fost dăruite fără intenția de a se limita autonomia orașenilor, ci pentru a se asigura o sursă de venituri sigură pentru mănăstire. Abuzuri au existat, determinând reacția locuitorilor. Județul a continuat să facă judecata pricinilor mărunte care vizau pe orașeni, dovadă fiind și faptul că instituția supraviețuiește până în secolul al XVIII-lea.

Dacă în centrele urbane care existau la începutul secolului al XIV-lea domnia a acceptat ca membrii comunității să păstreze o stăpânire cu un caracter deplin, în care nu se aplicau unele din drepturile domnești (în baza privilegiilor acordate de primii domni ai țării), în orașele ridicate după acest secol, situația este diferită, deoarece multe dintre acestea se dezvoltaseră din sate aflate pe moșii domnești. Moșiile acestor sate s-au păstrat, devenind moșiile viitoarelor orașe. Nici în acest caz, domnia nu a făcut danii moșii orașenești întregi, datorită importanței economice a centrelor urbane; a dăruit, în schimb, din sursele sale de venituri, din vadurile, morile și braniștile pe care le deținea aici. Statisticile făcute de Ion Donat arată că, în afara curților, **morile** reprezentau cele mai numeroase bunuri domnești din orașe⁶⁰, acestea fiind dăruite în special mănăstirilor, dar și unor boieri, constituind un venit apreciabil. Cu excepția Câmpulungului, danii de mori s-au făcut în toate celelalte orașe din țară. Dreptul de a face moară era acordat prin carte domnească⁶¹, prin urmare domnia se folosea de acesta pentru a face danii, chiar dacă vadurile se aflau pe ocinile orașelor⁶². Un caz din 1647 ne lămurește în ceea ce privește modul în care se făceau și se alegeau vadurile domnești. Astfel, Matei Basarab dăruia lui Radu mare logofăt un vad de moară “pre ocina domnească la

57 Vezi I. Ionașcu, *Din relațiile mănăstirii Curtea de Argeș cu orașenii argeșeni*, în *RIR*, XIV (1945), fasc. IV, p. 459.

58 *DIR*, XVII, B, I, p. 488, nr. 430.

59 *DRH*, B, XI, p. 33, nr. 23; p. 49, nr. 34; p. 56, nr. 41; *DIR*, XVII, B, I, p. 488, nr. 430; *DRH*, B, XXII, p. 17, nr. 14.

60 Ion Donat, *op. cit.*, p. 116-120.

61 Emil Cernea, *Dreptul asupra vadului de moară*, în *AUBD*, XL (1991), p. 93-99.

62 Locul pe care se aflau morile purta în multe orașe numele de “Iazul morilor”; în Buzău, acesta poartă și numele de “gârla domnească” (*DIR*, XVII, B, I, p. 42, nr. 52; IV, p. 375, nr. 384; p. 530, nr. 550).

orașul domnii mele, la Gherghița”; Radu era împuternicit să meargă cu cartea domnească “să caute unde va afla un vad de moară în apa Prahovei [...], ori dâns sus veri dâns jos, să-și facă mori și cu liveade și loc de care împrejurul morilor”⁶³. Doi ani mai târziu, domnul întărea vadul de moară ales de Radu, de această dată precizându-i locația⁶⁴. Cel care primea de la domnie dreptul de a face moară putea să își aleagă oricare vad, dacă acesta nu era deja folosit, primind totodată și dreptul de a-și alege un loc împrejur. O situație asemănătoare cu morile întâlnim în cazul **braniștilor domnești**⁶⁵. În Țara Românească, observăm că majoritatea braniștilor domnești se aflau în preajma orașelor, fiind inițial atașate moșiilor acestora, reprezentând partea de pădure rezervată folosinței domniei. Aflate lângă oraș, braniștile erau mai ușor de administrat și supravegheat de reprezentanții puterii centrale în teritoriu. Ulterior, domnii, pentru a nu dărui mănăstirilor din părțile de moșie folosite de orașeni, au făcut acest lucru din braniști⁶⁶. Vlad Călugărul a dat mănăstirii Glavacioc braniștea domnească de la Slatina, punând acolo vâtaf pe Tatul de la Hințești, căruia îi cerea să “strige” în târg, să înștiințeze de dania făcută (“să audă orice om, că am dat-o domnia mea sfintei mănăstiri”). Măsura era necesară deoarece intrarea în braniște era restricționată, accesul de la acea dată urmând să se facă numai cu acordul egumenului mănăstirii⁶⁷. Radu de la Afumați a făcut danie episcopiei ridicate în Buzău dreptul de a lua patru care de lemne din braniștea de lângă oraș⁶⁸, Radu Paisie dăruiind întreaga braniște⁶⁹, iar Vlad Vintilă a întărit egumenului mănăstirii Argeșului dreptul de a-și apăra braniștea de la Piatra, mai sus de Argeș, pe care o primise o dată cu ocina Flămânzeștilor⁷⁰.

În afara daniilor din moșie (mori, braniști sau ocini), domnia putea dărui părți din **dările** pe care le strângea de la orașeni. Cel mai des era dăruiat vinăriciul domnesc, deoarece acesta constituia o sursă importantă de venituri. 200 de vedre din vinăriciul domnesc de la Râmnicul Vâlcea fuseseră dăruite mănăstirii Govora⁷¹ și tot atât, mănăstirii Ostrov⁷². Vinăriciul de la Ocna Mare fusese făcut danie mănăstirii Bistrița⁷³, 200 de vedre din acesta mergând la mănăstirea Iezer⁷⁴. În 1588, Mihnea Turcitul ceda mănăstirii Sfânta Troiță dreptul de a lua de la

63 DRH, B, XXXII, p. 306, nr. 300.

64 CDTR, VI, p. 548, nr. 996.

65 Semnificația termenului de braniște era inițial de loc de margine, fără stăpân, intrat apoi în domeniul domnesc; nu trebuie exclusă explicația originii unor braniști în locuri de margine ale moșiilor unor așezări. Din secolul al XV-lea, în documente, principalul sens al braniștei era de pădure rezervată, în care exista interdicție de intrare (*Instituții feudale. Dicționar*, p. 56).

66 În secolele XV-XVI, nu avem nici un izvor care să ateste dăruirea vreunei braniști domnești de lângă un oraș unui boier.

67 DRH, B, I, p. 415, nr. 356.

68 *Ibidem*, II, p. 454, nr. 242.

69 *Ibidem*, IV, p. 11, nr. 9.

70 Braniștea se afla mai sus de Flămânzești, în hotar cu moșia Albeștilor (*Ibidem*, III, p. 245, nr. 153).

71 *Ibidem*, I, p. 457, nr. 280.

72 *Ibidem*, p. 491, nr. 300.

73 Confirmare de la Matei Basarab (*Ibidem*, XXIV, p. 145, nr. 110).

74 *Ibidem*, V, p. 364, nr. 326.

150 de case din Târgoviște gălețile de grâu și orz, fân, brânză, un cântar de ceară și 1000 de vedre de vinărici⁷⁵.

Viile aveau un statut aparte pe moșiile orașelor. În Țara Românească, locurile în care se aflau vii purtau de obicei denumirea de “deal”, deoarece majoritatea viilor se aflau pe înălțimi (dealuri), în locuri bine expuse la soare⁷⁶. Astfel de “dealuri” sunt menționate în strânsă legătură cu așezările urbane de care depindeau, fiind parte din moșia respectivelor orașe. În izvoare apar Dealul Târgoviștei, Bucureștilor, Piteștilor, Flocilor⁷⁷, nu însă și “Dealuri” în orașele submontane, Câmpulung și Argeș, ce erau într-o regiune nepropice cultivării viilor. Alegerea sau hotărnicia viilor din deal se făcea de către orășeni; un act de la Matei Basarab amintește pe “oamenii buni” din Târgoviște care au mers și au ales viile din Dealul Sătenilor ale unor frați, Dumitru și Coman, potrivit via bună cu cea rea⁷⁸. Viile din “dealurile” de lângă orașe se aflau în stăpânirea orășenilor, dar și a mănăstirilor sau boierilor⁷⁹. De-a lungul timpului, mănăstirile au primit foarte multe danii în vii dar, deoarece nu le puteau întreține, le încredințau orășenilor, care dădeau în schimb diferite dări. Deținerile de asemenea vii erau embaticare, cel care se ocupa de vie, de la cultivare până la strânsul recoltelor, având dreptul de a o vinde sau moșteni, neavând drept asupra pământului⁸⁰.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, domnii au început să facă danii și din părți ale moșiilor orașelor. Moșia **Târgoviștei** se întindea pe partea dreaptă a Ialomiței, unde se afla orașul, precum și pe partea stângă a râului, fapt dovedit de acte de la sfârșitul secolului al XVI-lea prin care Mihai Viteazul întărea mănăstirea Golgota o parte din ocina orașului⁸¹, orășenii fiind nevoiți să dea și ei un act de confirmare (pentru a evita încălcările de hotar)⁸². Această parte de ocină se afla în jurul mănăstirii amintite, fiind dăruită acesteia de către ctitorul locașului, Pătrașcu cel Bun. Informații despre danie s-au păstrat numai din timpul domniei lui Mihai Viteazul, dar datele cuprinse în documente sunt contradictorii. În primul act, emis la 7 iulie <1596> domnul întărea ocina și vecinii de lângă mănăstire, “pentru că am știut domnia mea că a miluit dinainte vreme părintele domniei mele, Io Petrașco voievod”. Motivul întăririi era acela că “au venit tâlharii [turcii, în 1595, nota ns.] de au jefuit și au stricat sfânta mănăstire”. Acum are loc și o nouă hotărnicire a ocinii, făcută de frații Buzești, Radu mare clucer și Preda mare postelnic, Nica vistier și alții. După un an, la 3 decembrie 1597, datorită plângerii egumenului Daniil că “nu pot [călugării, nota ns.] să dobândească locul de hrană”, domnul a fost nevoit să emită un nou act de întărire. Dacă în primul document se vorbea de ocina de lângă mănăstire, acum se precizează: “ocină din ocina domniei

75 *DIR, XVI, B, V*, p. 376, nr. 394.

76 Vezi indicele *DRH, B, I-VIII, XI* și *DIR, B, Indicele numelor de locuri, veacurile XIII-XVI, veacul XVII*, întocmit de Ion Donat (responsabil), București, 1960.

77 *CDTR, VI*, p. 469, nr. 1238.

78 *DRH, B, XXV*, p. 80, nr. 63.

79 *Ibidem, XXII*, p. 284, nr. 130.

80 Damaschin Mioc, *op. cit.*, p. 130.

81 *DRH, B, XI*, p. 238, nr. 181, p. 358, nr. 270.

82 *Ibidem*, p. 355, nr. 268.

mele din Târgoviște”⁸³. În aceeași zi, județul Chirfote, pârgarii și “oamenii buni și bătrâni” din oraș, au emis și ei un act privitor la această danie a unei părți din moșie, numită însă “ocină din ocina orașului din Târgoviște”⁸⁴. Opiniile istoricilor referitor la această problemă sunt împărțite. Emil Virtosu considera că dania a fost făcută efectiv din ocina orașului în virtutea dreptului dominial. Orășenii, nemulțumiți că drepturile le-ar fi fost încălcate, i-ar fi împiedicat la rândul lor pe călugări să ia ocina în stăpânire, însă, până la urmă, hotărârea domnului s-a impus. Actul emis de județ și pârgarii ar recunoaște stăpânirea mănăstirii, și deci puterea domnului de a dispune de moșia orașului⁸⁵. Ion Donat credea în schimb că avem de fapt de-a face cu o danie dintr-o ocină domnească de la Târgoviște (“ocul orașului”), ce putea fi parte componentă din moșia orașului⁸⁶. În ceea ce ne privește, credem că cedarea acestei părți din moșia Târgoviștei către mănăstirea Golgota se încadrează în același obicei al înzestrării de către ctitori a locașurilor de cult pe care le ridicau, obicei amintit și la Argeș. Dintre cele două posibile explicații, anume că domnul a dăruit o parte din moșia orașului (Virtosu) sau a făcut danie dintr-o ocină a sa, aflată pe ocina Târgoviștei (Donat), înclinăm spre prima variantă. Analiza textului documentului emis de județ scoate în evidență, în numeroase locuri, copierea unor pasaje întregi din actul domnesc, modul de adresare fiind același: “pentru că s-a întâmplat domniei mele”, “a văzut și domnia mea”, “miluire de la răposatul părinte al domniei mele”. Dania propriu-zisă este privită diferit de cele două părți, în actul domnesc: “ca să-i fie ocină din ocina domniei mele din Târgoviște”, iar în actul orașului: “ca să-i fie ocină din ocina orașului din Târgoviște”, prin urmare, orășenii puneau semnul egalității între ocina domnească și ocina orașului. Actul județului adăuga doar: “de aceea, am făcut județul și 12 pârgarii această carte a noastră [...]”, textul blestemului fiind mai redus decât cel din actul domnesc, pomenindu-i și pe orășeni în rândul celor cărora li se cerea să nu strice acea carte. Faptul că avem de-a face cu o situație excepțională reiese și din cuprinsul listei de martori din actul orașului, care cuprindea pe județ, pârgarii, “toți oamenii buni și bătrâni orășeni”, precum și patru foști județi, trei preoți, cel puțin trei negustori⁸⁷, un logofăt, un grec, un zugrav, 11 martori fără indicație și alții, al căror nume nu s-a dat. Numărul și importanța socială a acestora trimite la o adunare orășenească întrunită special pentru un astfel de eveniment. Modul în care este redactată cartea orașului, scrisă de același pisar ca și actul domnesc⁸⁸, trimite la o acceptare, mai degrabă forțată, de către orășeni a luării unei părți din moșia lor și cedarea acesteia către mănăstirea Golgota. Documentele, emise în aceeași zi, au fost publicate în colecția DRH, volumul al XI-lea, în ordinea considerată firească: mai întâi, actul orașului, apoi, actul domnesc⁸⁹. Conținutul lor ne face să credem că prima scrisă a fost cartea domnească, apoi cea

83 *Ibidem*, p. 357, nr. 269.

84 *Ibidem*, p. 354, nr. 268.

85 Emil Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în *DIR, Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 452-454.

86 Ion Donat, *op. cit.*, p. 117-118.

87 Numai trei apar în act ca negustori, însă și o parte dintre ceilalți aveau o astfel de ocupație (*DRH, B, XI*, p. 354, nr. 268.).

88 Ivan logofătul din Floci, căruia i se adaugă Efreim logofăt (*Ibidem*).

89 În colecția *DIR, XVI, B*, vol. VI, actul orașului (p. 299, nr. 315) este așezat după întărirea domnească (p. 314, nr. 298); în colecția *DRH, B*, vol. XI, s-a procedat invers.

a orașului. În această situație, nu mai întâlnim nici un schimb sau compensație; domnul se folosește de drepturile sale, luând o parte din ocina folosită de orășeni.

În alte orașe, puterea centrală stăpâna mai multe locuri, separate de cele ale orășenilor, ca în **București**. Din documente, observăm că aici domnia a făcut numeroase danii, în special către mănăstiri (Radu-vodă, Mihai-vodă, Plumbuita și altele), din locurile pe care le deținea în oraș și în jurul acestuia. Izvoarele pomenesc în dese rânduri “locul” sau “ocina domnească”, care cuprindea: “Ciutăria”, grădini, vii, livezi, băi, toate însoțite în documente de apelativul “domnească”. Majoritatea acestor stăpâniri erau grupate la sud de râul Dâmbovița, în vestul și sudul orașului, formând probabil inițial o singură ocină, fragmentată în timp prin diverse danii⁹⁰. Din ocina mare domnească, la un moment greu de precizat cu datele pe care le deținem în prezent, domnia a lăsat locuitorilor târgului dezvoltat lângă curtea fortificată, dreptul de folosință al părții satului București⁹¹ care, purtând apoi numele de “ocina orașului” sau “a orășenilor”, se întindea la nord de curtea domnească, până la Colentina⁹², precum și la răsărit de curte, în mare parte pe malul stâng al Dâmboviței. Cercetările arheologice au confirmat că vatra așezării dezvoltată în apropierea fortificației se afla la răsărit de aceasta, între albia Dâmboviței și a pârâului Bucureștioara; ulterior, orașul s-a extins spre curte și spre nord⁹³. Faptul că la sud de Dâmbovița s-au aflat mai multe ocini domnești, din care s-au dăruit mănăstirilor diferite părți, a avut urmări și în modul de extindere a orașului. Potrivit hărții Bucureștilor din 1770, cea mai mare parte a orașului se afla la nord de râu, unde și terenul era mai bun pentru construcții; la sud de râu, Mitropolia era la marginea orașului⁹⁴.

Nu știm când a fost făcută prima hotărnicie a locului orășenilor, cunoaștem doar pe cele realizate în timpul lui Mircea Ciobanul, Radu Mihnea (în 1611-1612) și Matei Basarab (în 1636). Cel puțin din timpul lui Mircea Ciobanul, orășenii au primit drept de folosință și în “dealul” cu vii, aflat pe locul domnesc de la sud de Dâmbovița. Acest lucru îl aflăm din hotărnicia din 1636, când în urma încălcării ocinilor orășenilor, prin mutarea pietrelor de hotar de către un anume Sava, a avut loc o cercetare și o nouă stabilire a hotarului, la care a participat însuși domnul. Orășenii s-au plâns, afirmând că le-au fost împresurate moșiile, care sunt “locul domnesc pe ocina orașului”; în altă parte a documentului citat, se pomenește mutarea pietrei de hotar spre dealul orașului, “pe ocina domnească”⁹⁵. La București întâlnim o stăpânire domnească de care orășenii au primit îngăduință să se folosească, la origine toată moșia fiind domnească. Momentul când s-a făcut separarea din cadrul ocinii domnești a părții locuitorilor așezării Bucureștilor, ține de începuturile orașului. Alexandru Coconul dăruia în 1626 un loc ce era “de moștenire loc domnesc, încă dinainte vreme, de la așezarea orașului”⁹⁶. “Așezarea orașului” (“întemeierea”), pomenită în text credem că reprezintă mo-

90 *DIR, XVI, B, V*, p. 298, nr. 310; în ocina domnească intra bineînțeles și locul curții domnești.

91 Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. a II-a, București, 1979, p. 210.

92 *DIR, XVII, B, IV*, p. 252, nr. 268; *DRH, B, XXII*, p. 56, nr. 32.

93 Panait I. Panait, *Evoluția perimetrului Curții Vechi în lumina descoperirilor arheologice (sec. XVI-XVIII)*, în *BMIM*, VIII (1971), p. 82-83.

94 I. Ionașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, în *SRdI*, XII (1959) nr. 5, vezi planul anexat și explicațiile de la p. 127-129.

95 *DRH, B, XXV*, p. 423, nr. 377.

96 *Ibidem*, XXI, p. 295, nr. 158. Documentele amintesc numeroase locuri aflate la sud de Dâmbovița, pe

mentul în care Bucureștii au intrat în rândurile orașelor domnești (secolul al XV-lea), atunci când s-a stabilit și partea de care se puteau folosi orășenii; târgul de aici exista și înainte de acest moment, fiind o simplă stăpânire domnească. Pe parcursul secolelor XVI-XVIII, orașul s-a extins, cuprinzând și așezări din vecinătate, care și-au păstrat propriul statut, în privința proprietății. Astfel, după ce mănăstirea Radu vodă, aflată inițial “din jos de București”, a fost inclusă în oraș, mahalaua acesteia, ce era scutită de dări, și-a menținut această situație, autoritățile orășenești și domnești neputând interveni aici⁹⁷.

Moșia **Gherghiței** a fost întărită orășenilor de către Vlad Vintilă în 1534, dată la care i s-au stabilit și hotarele, probabil în urma judecării cu satul vecin, Milești⁹⁸; în 1560, în fața lui Petru cel Tânăr, gherghițenii au avut din nou judecată cu locuitorii din Milești, care pretindeau o parte din moșia Gherghiței pentru islaz⁹⁹. Orășenii au câștigat judecata stăpânind în pace întreaga moșie, până la jumătatea secolului al XVIII-lea¹⁰⁰ când, la 19 mai 1765, Ștefan Racoviță o dăruiește Mitropoliei din București, declanșând un proces cu ultimii orășeni¹⁰¹. Izvoare din secolul al XVIII-lea amintesc și scutirile de dijmă, clacă și de dări pe băuturi pe care le aveau orășenii¹⁰², despre care nu deținem informații în secolele anterioare. Actul lui Vlad Vintilă cuprindea hotărnicia “ocinii domnești”, făcută de 12 boieri, moșia fiind dată gherghițenilor pentru ca “să le fie ocină și ohabă lor și de nimeni neatins”. Spre deosebire de documentele de întărire a scutirilor unor moșii mănăstirești și boierești, acest act nu cuprinde porunca dată slujitorilor domnești de a nu interveni pe moșie; credem că orășenii beneficiau de scutiri parțiale de dări, scutiri la care face probabil referire termenul “ohaba” din text. În calitate de stăpână a moșiei orașului, domnia nu a permis orășenilor să se bucure de drept de stăpânire completă. Aici se observă diferența dintre Gherghița și Câmpulung și modul diferit în care s-au dezvoltat cele două centre urbane; Gherghița a devenit oraș după formarea Țării, Câmpulungul, în perioada anterioară. În documentul păstrat de la Petru cel Tânăr se întărea orășenilor din Gherghița “moșie bătrână și dreaptă moșie și de baștină”, “cum au ținut de demult, din zilele bătrânilor domni, pă hotarele bătrâne”. Folosirea în câteva rânduri a cuvântului “bătrân” trimite la începuturile acestei moșii, la origine în întregime domnească, apoi dată în folosința orășenilor, de unul dintre domnii Țării Românești de până la Dan al II-lea¹⁰³. În 1605, Radu Șerban își întărea stăpânirea asupra moșiei satului Cuciul, cumpărata

“ocina domnească” (*DIR, XVII, B, p. 470, nr. 485; DRH, B, XXII, p. 579, nr. 301; XXIII, p. 522, nr. 337; XXX, p. 308, nr. 253*). Nu întâmplător, mai multe biserici (Radu-vodă, Sfânta Ecaterina, Mitropolia) au fost ridicate pe locuri care, la origine, țineau probabil de această ocină (*CDTR, VII, p. 261, nr. 751*).

97 *DIR, XVII, B, II, p. 220, nr. 204*; Ion Donat, *op. cit.*, p. 122-123.

98 *DRH, B, III, p. 284, nr. 175*. Textul are o adăugire din 1685 referitoare la Milești, acest sat ajungând în stăpânirea mănăstirii Tânganul.

99 *Ibidem, V, p. 225, nr. 208*.

100 La 13 iunie 1712, Constantin Brâncoveanu acorda întărire locuitorilor pentru moșia orașului (Aurelian Sacerdoțeanu, *Începuturile orașului Gherghița*, în *File din trecutul istoric al județului Prahova*, Ploiești, 1971, anexa nr. 6, p. 47).

101 Gherasim Timuș, *Documente relative la Mitropolia din București*, în *BOR, XVII (1894)*, p. 844.

102 Scutire de dijmă și clacă a fost acordată urmașilor vechilor orășeni și la 1786 (*Documente privind relațiile agrare, I, p. 735, nr. 584*).

103 Privilegiul dat de Dan al II-lea târgurilor din țară cuprinde și pe gherghițeni (*DRH, B, I, p. 130, nr. 69*).

cu 15000 aspri, pe care ridicase o palancă (întăritură) făcută “ca să se păzească orașenii ce sunt în Gherghiță pre dânșii”¹⁰⁴. După câțiva ani, palanca, fiind părăsită de orașenii și slujitorii așezați acolo, este dăruită de domn lui Radu logofăt¹⁰⁵. Faptul că domnul își întărește sieși moșia arată că întreaga moșie a Gherghiței era considerată domnească. În sprijinul acestei afirmații se află și daniile din vaduri de moară de pe moșie, făcute de domni¹⁰⁶.

Printr-o evoluție asemănătoare au trecut moșiile Târgșorului și Flocilor, dăruite unor mănăstiri în secolul al XVIII-lea. În cazul **Târgșorului**, pușinii orașeni care se mai aflau aici la 1760 aveau scutire de dijmă¹⁰⁷, moșia fiind dăruită mănăstirii Târgșor, în timp ce la **Floci**, jumătate din moșie a fost dăruită mănăstirii Sfântului Spiridon în 1768¹⁰⁸, cealaltă parte fiind dată în 1779 mănăstirii Mărcuța¹⁰⁹.

La **Buzău**, din moșia domnească a orașului, o importantă parte (braniștea și locul din jurul bisericii) a revenit prin danii episcopiei înființată aici în timpul lui Radu cel Mare¹¹⁰. Faptul că restul moșiei și al vetrei era domnesc reiese din mai multe izvoare din secolele XVII-XVIII. Pe ocina episcopiei, datorită apropierii de oraș, mulți slujitori și orașeni și-au ridicat abuziv case, refuzând să plătească dări sau să presteze munci. În 1653, după ce aceste case au luat foc, Matei Basarab a poruncit ridicarea altora noi nu pe locul episcopiei ci pe locul orașului, căci era “destul loc domnesc al orașului”¹¹¹. Câteva decenii mai târziu, în 1714, Ștefan Cantacuzino îngăduia episcopului Ioasaf să oblige pe locuitorii din mahalaua episcopiei să presteze munci, cei care refuzau trebuind să se mute pe “pământul domnesc, că multu loc iaste acolo”¹¹². Asimilarea ocinii orașului cu locul domnesc arată că domnia considera partea care mai rămăsese din moșia Buzăului ca fiind în întregime domnească.

*

Situația teritorială a altor orașe din Țara Românească era mult mai complexă, datorită existenței pe moșia aceleiași așezări a mai multor stăpâniri. Precum existau moșii de sate cu mai mulți stăpâni, la fel existau și moșii de orașe, în care se aflau părți ce aveau alți stăpâni decât domnia. Între aceste părți, actele interne fac o diferențiere de statut, numai partea domnească fiind considerată oraș. Cazul **Piteștilor** este elocvent. Orașul este vechi, fiind atestat încă din secolul al XIV-lea¹¹³. În trei acte din 1528, Radu de la Afumați dăruia sau confirma mănăstirii Argeșului jumătate din “satul” Pitești, așezare identificată de către editorii colecției

104 *DIR*, XVII, B, I, p. 173, nr. 169.

105 *Ibidem*, II, p. 11, nr. 13.

106 *DRH*, B, VII, p. 5, nr. 6; XXXII, p. 306, nr. 300.

107 George Potra, Nicolae Simache, *op. cit.*, p. 439, nr. 90. În 12 noiembrie 1700, Constantin Brâncoveanu dăruiește mănăstirii din Târgșor un sfert din moșie (*ibidem*, p. 382, nr. 46).

108 Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, anexa A, nr. 1, p. 433 (1 august 1768).

109 *Ibidem*, anexa A, nr. 2, p. 434 (30 septembrie 1779).

110 *DRH*, B, II, p. 454, nr. 242; IV, p. 11, nr. 9; VII, p. 120, nr. 92.

111 *CDTR*, VII, p. 338, nr. 975.

112 *Documente privind relațiile agrare*, I, p. 270, nr. 79.

113 *DRH*, B, I, p. 25, nr. 9; *Călători străini*, vol. I, p. 19-20, 22, 24.

DRH cu Pitești de astăzi¹¹⁴. Satul aparținuse lui Oancea vistier, care “s-a hiclenit” față de Neagoe Basarab, furând totodată din averea acestuia 30000 de aspri. Radu de la Afumați a confiscat averea lui Oancea, cea mai mare parte fiind lăsată moștenitorilor acestuia. Pentru banii luați de la Neagoe Basarab, “s-a ales” partea lui Oancea din Pitești, pentru care domnul a plătit cei 30000 de aspri doamnei Despina a lui Neagoe. Preluând acea parte, Radu de la Afumați a dăruit-o mănăstirii Argeșului¹¹⁵. Problema este aceea că Piteștii apar ca sat, cu un stăpân, în condițiile în care alte izvoare îl pomenesc ca oraș. Faptul că Piteștii funcționau în 1528 în calitate de centru urban este de netăgăduit, deoarece cu numele de oraș apare într-un act din 1510-1511¹¹⁶, starea de oraș domnesc fiind confirmată și prin ridicarea aici de către Neagoe Basarab a unei noi curți, pe locul uneia mai vechi, curte ce nu putea fi construită decât pe pământ domnesc¹¹⁷. Aurelian Sacerdoțeanu afirmă că târgul și satul Pitești se aflau în aceleași hotare, fără să existe între ele o delimitare teritorială precisă¹¹⁸, în timp ce Ion Donat considera că partea lui Oancea reprezenta de fapt o altă așezare, aflată lângă oraș¹¹⁹. Faptul că Piteștii lui Oancea apar ca sat arată că domnia îl considera în primul rând o așezare cu un regim de stăpânire diferit, în toate actele domnești făcându-se o clară diferențiere între “orașul domniei mele” și sate. În al doilea rând, cele trei documente amintite precizează dăruirea către Argeș a numai jumătate din Pitești, “partea jupanului Oancea vistier”, parte foarte valoroasă, de vreme ce acoperea paguba de 30000 de aspri făcută de Oancea. Dania către mănăstirea Argeșului cuprindea jumătate din vecini, câmp, mori și vămi, prezența vâmlor în danie fiind mai puțin obișnuită (în daniile obișnuite din sate, stăpânirea era din cât “se va alege din câmp, pădure, apă, uscat”). În documentele interne ale Țării Românești, folosirea termenului vama pentru “vămi” o întâlnim de obicei în actele referitoare la târgurile din orașe. Probabil partea lui Oancea avea legătură fizică cu orașul, aici funcționând un loc de schimb periodic, din produsele vândute luându-se o vamă. Nu este exclus ca unul din domnii predecesori ai lui Radu de la Afumați și Neagoe Basarab să fi dăruit lui Oancea sau unui strămoș al său, jumătate din ocina Piteștilor, pentru slujba credincioasă a acestuia. Cealaltă jumătate, a cărei soartă izvoarele nu o dezvăluie, a rămas domnească (cu orașul și curtea).

Locația “satului” lui Oancea credem că se afla în partea de sud a orașului, într-o zonă unde erau concentrate mai multe danii (în special mori) ale mănăstirii Argeșului¹²⁰ și unde aceasta avea și un metoh ce luase numele Geamăna, după pârâul care se vărsa acolo în râul Argeș¹²¹. Într-un act de întărire de la Alexandru al II-lea Mircea se arată locul acestei moșii: “ocina sfintei mănăstiri de la Pitești, care este mai jos de Pitești, pe care au dat-o și au dăruit-o

114 *Ibidem*, III, p. 85-87, nr. 51-52. În aceste documente, Piteștii apar ca “sat”.

115 *Ibidem*, p. 90, nr. 55.

116 *Ibidem*, II, p. 141, nr. 67.

117 “Noile curți din orașul Pitești” (*Ibidem*, p. 322, nr. 166); predecesorii lui Neagoe Basarab au emis acte din veche curte (*Ibidem*, I, p. 287, nr. 178; II, p. 116, nr. 54).

118 Aurelian Sacerdoțeanu, *Începuturile orașului Pitești*, în *SCP*, III (1971), p. 198-200.

119 Ion Donat, *op. cit.*, p. 123.

120 Mori din ocina Piteștilor, “la gura Geamenei” (*DRH*, B, II, p. 408, nr. 213; p. 411, nr. 215).

121 *Ibidem*, III, p. 246, nr. 154.

sfintei mănăstiri bătrânii ctitori¹²². Printre acești “bătrâni ctitori” putem situa și pe Radu de la Afumați, care a terminat zugrăvirea interiorului amintitei mănăstiri¹²³. Eugenia Greceanu plasează corect la sud de oraș ocina luată de la Oancea vistier, dar greșește când consideră că aceasta se afla la Prundu¹²⁴, deoarece acest toponim se afla în realitate la nord de oraș, în ocina satului Poucești¹²⁵. În toate întăririle ulterioare pe care le-a primit mănăstirea Argeșului, la Pitești este amintită numai ocina de la Gura Gemenei¹²⁶.

Alături de orașele ridicate în secolele XIV-XV, Țara Românească a cunoscut în secolul al XVI-lea fenomenul dezvoltării unor orașe noi, din târguri periodice ce se țineau pe moșii sub stăpânire boierească. În Muntenia, într-o astfel de situație s-a aflat **Cornățelul**, menționat ca sat în 1492, când este cumpărat de Staico mare logofăt și fiii săi¹²⁷. În 1526, Radu de la Afumați întărea satul fiilor lui Staico logofătul, Pârveu și Staico, precum și lui Neagoe vistier, soțul Caplei, sora lui Pârveu și Staico (cei trei s-au înfrățit pe toate averile lor)¹²⁸. La Cornățel funcționa un târg, amintit într-un act emis aici de Radu Paisie (1538)¹²⁹, pentru ca în calitate de oraș, așezarea să fie atestată în 1575¹³⁰. Deși pomenit ca oraș al domniei, în 20 iunie 1579, Mihnea Turcitul întărea satul Cornățelul lui Staico postelnic, nepotul lui Staico mare logofăt¹³¹. Menționarea în paralel a satului boieresc și a orașului se explică prin intrarea unei părți a Cornățelului în stăpânire domnească, fapt petrecut atunci când urmașii lui Staico mare logofăt, Stana, și fiul ei, Staico postelnic, au fost plecați din țară, în pribegie. Soțul Stanei, Tudor logofăt, pribegise în timpul lui Mircea Ciobanul¹³², fiind ucis, potrivit izvoarelor, la începutul domniei lui Alexandru al II-lea Mircea¹³³. La acel moment, moșiile lor erau luate pe seama domnească, după cum aflăm că s-a întâmplat cu Bucovul, altă ocină a familiei¹³⁴. Întors din exil, Staico postelnic s-a adresat lui Alexandru al II-lea Mircea solicitând întoarcerea averilor; o parte a acestora a fost dată înapoi, printre acestea aflându-se Bucovul

122 *Ibidem*, VII, p. 336, nr. 244.

123 Emil Lăzărescu, *Biserica mănăstirii Argeșului*, București, 1967, p. 9. Radu de la Afumați a fost căsătorit cu Ruxanda, fiica lui Neagoe Basarab.

124 Eugenia Greceanu, *Ansamblul medieval Pitești*, București, 1982, p. 35.

125 Act din 1570 (*DRH, B, VI*, p. 223, nr. 179, vezi identificarea în *ibidem*, p. 345).

126 Vezi *DIR, XVII, B, I*, p. 293, nr. 273.

127 *DRH, B, I*, p. 374, nr. 234; *III*, p. 28, nr. 18. Staico logofăt din Bucov (sau Băjești) fusese principalul sfetnic al lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare, luând de soție pe Caplea, fiica lui Vlad Călugărul (*DRH, B, I*, p. 374, nr. 234; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 24).

128 *DRH, B, III*, p. 28, nr. 18.

129 *Ibidem*, IV, p. 76, nr. 59.

130 *Ibidem*, VII, p. 351, nr. 257.

131 *Ibidem*, VIII, p. 351, nr. 224. Soția lui Staico, mare logofăt, a fost Caplea, fiica lui Vlad Călugărul, sora lui Radu voievod cel Mare (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 24).

132 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 99.

133 *Istoria Țării Românești*, p. 51.

134 *DRH, B, VII*, p. 293, nr. 219 (satul fusese cumpărat de Staico mare logofăt, *Ibidem*, I, p. 392, nr. 243).

(1575)¹³⁵, mai apoi și Cornățelul (1579)¹³⁶. Din acesta din urmă credem că s-a dat înapoi numai o parte, deoarece în aceeași perioadă Cornățelul apare în izvoare ca oraș domnesc¹³⁷. Probabil, Cornățelul a fost luat pe seama domnească pe vremea primei pribegii a familiei lui Staico postelnic, în timpul lui Mircea Ciobanul. Într-o judecată între Stan mare spătar și locuitorii Cornățelului (partea orașului), în care pricina era hotarul dintre cele două părți, este cuprinsă o frază care sugerează existența unei hotărnicii făcută sub Mircea Ciobanul: “au așezat iar hotarul pe unde au fost încă și în zilele răposatului Mircea voievod”¹³⁸. Tatăl lui Staico, Tudor logofătul apare ca martor și în sfatul lui Mircea Ciobanul, ultima dată într-un act din 12 ianuarie 1548. După acest moment, el pleacă în pribegie; prin urmare, Cornățelul a fost confiscat după 1548, partea domnească¹³⁹ fiind încadrată în rândul orașelor. Nu știm dacă această situație a dăinuit sub Pătrașcu cel Bun, rudă a lui Tudor logofăt¹⁴⁰; o dată cu venirea lui Alexandru al II-lea Mircea, după uciderea lui Tudor și pribegirea familiei sale, Cornățelul a redevenit oraș domnesc, de această dată nemaifind întors în întregime la vechii săi stăpânitori. Dovada este dată de faptul că în 1579, când s-a întărit lui Staico postelnic partea sa din Cornățel, orașul cu același nume este pomenit în hotarul ocinii Chiselețului, vândută de același Staico lui Mihnea Turcitul¹⁴¹.

Alături de Cornățel, în categoria târgurilor situate pe moșii boierești, care au devenit orașe numai atunci când au fost luate pe seama domnească se încadrează mai multe așezări de la apus de Olt. Amintim aici **Târgul Jiului**, ai cărui locuitori, aflați pe moșia lui Tudor Negrul, probabil boier, au răscumpărat moșia de la acesta în timpul lui Neagoe Basarab, suma plătită fiind destul de mare pentru acea vreme, 100000 de aspri¹⁴². În timpul lui Petru cel Tânăr, locuitorii au avut judecată cu Vlad postelnicul pentru hotare, boierul pierzând, iar sub Mircea Ciobanul, Alexandru al II-lea Mircea și Mihnea Turcitul, se judecă la domnie cu alți boieri pentru altă ocină, Frăsinetul¹⁴³. O altă parte din Târgul Jiului aparținea boierilor Buzești. După slujba credincioasă făcută lui Radu Șerban, aceștia au obținut în 1604 confirmarea stăpânirii Târgu-Jiului, “sat vechi și de moștenire”, pe care Mircea Ciobanul îl confiscase și îl făcuse bazar¹⁴⁴. Facerea bazarului credem că reprezintă trecerea părții boierești pe seama domnească și recunoașterea ca oraș a așezării, dreptul de a ține sau de a face târg permanent aparținând implicit domniei¹⁴⁵. Până în acel moment, târgul nu era domnesc

135 *Ibidem*, VII, p. 293, nr. 219.

136 *Ibidem*, VIII, p. 351, nr. 224.

137 *Ibidem*, VII, p. 351, nr. 257.

138 *Ibidem*, p. 351, nr. 257.

139 Probabil partea pe care se ținea târgul.

140 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 99.

141 Mihnea Turcitul a dăruit Chiselețul mănăstirii Sfânta Troiță (*DRH, B, VIII*, p. 299, nr. 189); Mențiuni la hotar ale orașului Cornățel în 28 noiembrie și 4 decembrie 1579 (*Ibidem*, p. 422, nr. 263; p. 428, nr. 267).

142 Alexandru Ștefulescu, *Istoria Târgu-Jiului*, Târgu-Jiu, 1906, p. 18-20.

143 *Ibidem*.

144 *DIR, XVII, B, I*, p. 132, nr. 137.

145 Ioan Donat, *op. cit.*, p. 73.

deoarece partea răscumpărată în timpul lui Neagoe Basarab era probabil considerată de către puterea centrală precum orice altă moșie nedomnească. Măsura de confiscare a părții Buzeștilor luată de Mircea Ciobanul reprezintă actul oficial de naștere al orașului; un târg, loc de schimb periodic pentru regiunea Jiului, exista acolo din vechime, dar nefiind domnesc nu era recunoscut ca oraș. Situația din timpul lui Mircea Ciobanul a dăinuit și sub Alexandru al II-lea Mircea care, după ce inițial dăduse Buzeștilor partea lor din Târgul Jiului, a reconfiscat-o după ce, la scurt timp, boierii au pribegit din nou¹⁴⁶. În timpul lui Mihnea Turcitul, situația se repetă, Buzeștii se întorc, primesc înapoi ocina, dar cealaltă parte rămâne în rândul orașelor domnești, altfel, nu ne-am explica prezența județului și a celor 12 pârgari, precum și a pârcălabului, într-un act din octombrie 1591, precum și în izvoare din prima parte a secolului următor¹⁴⁷. O altă variantă de interpretare ar fi ca moșia târgului să fi aparținut în întregime Buzeștilor, dar atunci nu se justifică menționarea răscumpărării orășenilor cu 100000 aspri în timpul lui Neagoe Basarab. Actul lui Radu Șerban și cel dat de Radu Mihnea tratează două chestiuni diferite, două moșii cu același nume, dovadă și faptul că datele cuprinse într-un act nu au nimic în comun cu cele amintite în celălalt.

În vecinătate, **Târgul Gilort**, era în întregime moșie boierească, în 1480, Basarab Țepeluș confirmând fraților Ticuci, Bran, Radu și Pătru această “veche ocină” a lor¹⁴⁸; la începutul secolului al XVII-lea, moșia aparținea Bengeștilor¹⁴⁹. Ca și târgul de la Tismana, stăpânire a mănăstirii cu același nume¹⁵⁰, Târgul Gilort nu a depășit niciodată faza de simplu loc de schimb, nefiind considerat “oraș domnesc” deoarece a rămas în stăpânire boierească. **Craiova** a fost la origine moșie a Craioveștilor¹⁵¹; în 1532, o parte a membrilor acestei familii a căzut în dizgrație, Vlad Inecatul dăruind Craiova și alte sate, mori, bălți și vii, unei rude a lor, lui Hamza, noul mare ban¹⁵². Redevenind între timp moșie domnească, în 1544, a patra parte din Craiova a fost întărită fraților Drăghici spătarul și Udriște mare vistier¹⁵³, dar pribegirea celor doi în Transilvania, la începutul domniei lui Mircea Ciobanul¹⁵⁴, a dus cu siguranță la confiscarea moșiei¹⁵⁵. În 1589, când Mihnea Turcitul a întreprins cercetarea averilor Craioveștilor, a păstrat mai multe moșii la domeniul domnesc, printre care și Craiova¹⁵⁶, ce

146 *DIR, XVII, B, I*, p. 132, nr. 137.

147 *Ibidem, XVI, B, VI*, p. 22, nr. 26; *XVII, B, IV*, p. 426, nr. 437; *DRH, B, XXI*, p. 37, nr. 25.

148 *DRH, B, I*, p. 273, nr. 170.

149 *DIR, XVII, B, I*, p. 498, nr. 441 și II, p. 200, nr. 187.

150 *DRH, B, I*, p. 336, nr. 228; III, p. 313, nr. 188.

151 Numele Craiovei apare menționat prima dată la 1 iunie 1475 (jupan Neagoe de la Craiova) (*Ibidem, I*, p. 243, nr. 148).

152 *Ibidem, III*, p. 196, nr. 123.

153 *Ibidem, IV*, p. 195, nr. 159.

154 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 56, 101.

155 I. C. Filitti, *Banii și caimacamii Craiovei*, în *AO, III* (1924), p. 13.

156 *DIR, XVI, B, V*, p. 405, nr. 420 (act emis la 17 mai 1589). Domnia și-a păstrat “partea ce se cheamă lui Băsărab voievod”, formulă care desemnează moșiile lui Neagoe Basarab din timpul cât acesta a fost pe tron (Ion Donat, *op. cit.*, p. 40-43).

devine oraș domnesc¹⁵⁷. **Caracalul** se afla tot printre moșiile Craioveștilor, în 1589, în actul lui Mihnea Turcitul, fiind ales separat de partea domnească; la origine, aici și-a aflat moșia și curtea jupânița Marga, sora lui Neagoe Basarab¹⁵⁸. Cel care a trecut Caracalul în rândul orașelor domnești a fost Mihai Viteazul¹⁵⁹; în câteva rânduri, îl întâlnim pe acest domn în curtea ridicată aici (în 1598, este pomenit “scaunul Caracal”)¹⁶⁰. Circumstanțele în care s-a produs trecerea în rândul orașelor nu ne sunt dezvăluite de documente. Probabil acest lucru s-a petrecut precum la **Ploiești**, oraș ridicat tot datorită susținerii lui Mihai Viteazul, care îl ia în stăpânire în urma unui schimb cu boieri din Băicoi¹⁶¹, ridicând aici o curte¹⁶².

Originile acestor situații trebuie căutate în perioada de început a acestor așezări, în regimul teritoriului pe care se aflau. Nu toate târgurile din Țara Românească s-au aflat de la început pe pământ domnesc. Așezările în care s-au aflat curți locale, ce au fost integrate în stăpânirea domnească, au beneficiat de un alt cadru de evoluție și de un alt statut. În complexitatea de situații de dezvoltare urbană au existat și cazuri unde numai o parte din moșia pe care se ținea un târg era domnească, cealaltă parte aparținând unui boier.

Nu este exclusă posibilitatea ca, deși cu un regim de stăpânire diferit, târgul să se fi dezvoltat în ambele părți ale așezării. Diferența era în primul rând juridică, locuitorii așezărilor domnești, ce făceau parte din ceea ce domnia considera “orașele sale”, erau liberi, în timp ce aceia care locuiau în părțile boierești erau asimilați oamenilor dependenți. În momentul în care au avut posibilitatea de a prelua părți de moșie sau moșii întregi, pe care se țineau târguri, domnii au extins aici regimul orașelor domnești (Târgul Jiului, Craiova, Cornățel) sau au făcut danii (Pitești). Acest lucru s-a realizat de obicei prin confiscări, în urma acuzelor de hiclenie aduse boierilor, sau prin păstrarea în domeniul domnesc a unor moșii care au aparținut unor foști domni (Craiova). Procesul este caracteristic secolului al XVI-lea când antagonismele dintre unele familii boierești și domni au îngăduit acestora din urmă consolidarea propriei puteri. Domnii au acționat în această direcție fiind interesați în creșterea autorității dar și în obținerea de mai multe venituri, în condițiile în care baza economică și socială a puterii domniei se îngustase¹⁶³.

Dezvoltarea a numeroase târguri pe moșii boierești în spațiul de la apus de Olt se explică și prin faptul că aici domnia a avut un domeniu mai restrâns decât în Muntenia, în schimb mari familii boierești, precum Craioveștii și Buzeștii, stăpâneau aici domenii întinse pe care firesc s-au ridicat târguri periodice, necesare pentru schimbul produselor din zonă, totodată

157 Vezi și *DIR, XVI, B, V*, p. 56, nr. 57.

158 *Ibidem*, p. 405, nr. 420.

159 Ion Donat, *op. cit.*, p. 202.

160 *DRH, B, XI*, p. 360, nr. 271; *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, *Documente externe*, București, 1982, p. 214, nr. 70. În Caracal, Mihai Viteazul a ridicat curți domnești (*Călători străini*, vol. V, p. 208; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească*, vol. I, București, 1970, p. 139).

161 Mihai Viteazul a dat lui Manole logofăt și lui Niculcea logofăt, jumătate din Băicoi, primind în schimb moșia Ploieștilor (M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, București, 1937, p. 825-827).

162 *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, p. 205, nr. 64; *Călători străini*, vol. IV, p. 220, 224.

163 Vezi analiza lui Șerban Papacostea în *Istoria României*, redactată de M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, București, 1998, p. 210-211.

surse de venituri pentru familiile amintite.

*

Până în secolul al XVIII-lea, domnia a respectat drepturile orășenilor asupra moșiilor, situație ce a cunoscut unele transformări în perioada așa-zis fanariotă. Cauzele donării moșiilor unor orașe în această perioadă țin de mai mulți factori. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, domnia nu mai avea multe sate pentru a face danii. Deoarece nu mai exista altă sursă, s-a apelat la moșiile orașelor, în condițiile în care domnia putea face acest lucru datorită dreptului de stăpânire asupra acestora. La acea dată, moșiile Târgșorului, Gherghiței și Flocilor erau considerate “moșii slobode domnești”, de care puterea centrală se putea dispensa.

Justificarea daniilor acestora s-a făcut prin trimiterea la acțiuni similare din trecut, la tradiția domnească de a dărui: “după puterea slobodă care o au domnii asupra lucrului scaunului, domnii orice ar vrea să facă iaste bine făcut, cum și alți frați răposăți mai dinainte domni, unii au dat danie la mănăstiri, alții au dăruiat la rudele lor și la boierii ce le-au slujit domnilor lor și țării cu credință, moșii ca acestea slobode și domnești”¹⁶⁴. Fraza este exemplară pentru înțelegerea argumentației daniei moșiei unui oraș. În primul rând, se invocă puterea domnească, ce se afirmă a fi de origine divină (“din mila lui Dumnezeu”, formulă folosită în actele emise de domni până în zorii epocii moderne), prin care domnii puteau decide în orice chestiune ce ținea de “lucrul scaunului”, de organizarea țării; orice hotărâre luau, domnii nu puteau să greșească. Apoi, dania era legitimată prin tradiție, de acest obicei folosindu-se toți predecesorii la tron pentru a dărui mănăstirilor, dar și rudelor și boierilor, ordinea nefiind întâmplătoare.

Pentru mănăstiri, dania se făcea din credință și din nevoia de a răscumpăra faptele, în timp ce pentru rude și boieri, aceasta era o recompensă pentru slujba credincioasă (rudele sunt trecute primele, deoarece fanarioții, majoritatea domni străini de țară, s-au bazat în guvernare, în mai mare măsură, pe membri ai familiei lor). În fine, felul moșiilor dăruiate, “slobode și domnești”, arată că puterea centrală făcea danii din bunurile funciare proprii. Prezența termenului “slobod” în referința la unele moșii orășenești se explică prin faptul că domnii din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea nu au dăruiat decât moșiile orașelor decăzute, precum Târgșorul, Gherghița și Floci. Dacă în celelalte orașe ale țării se mai aflau locuitori care să le folosească și care să aducă venituri domniei, cele trei amintite se “pustiiseră”, se depopulasera, datorită condițiilor istorice din acea perioadă. Deși, în secolele XV-XVII, aceste centre urbane au fost înfloritoare din punct de vedere economic, în secolul al XVIII-lea au decăzut, locuitorii preferând să se mute în orașele apropiate. Târgșorul și Gherghița au suferit și de pe urma ridicării Ploieștilor și a târgului de la Urlați, precum și datorită modificării rutelor comerciale¹⁶⁵, iar Flocii au fost puternic afectați de războaiele duse în zonă pe întreg parcursul secolului al XVIII-lea. În actele de danie ale moșiilor acestor centre nu se precizează că sunt

164 I. N. Simache, *O străveche așezare din regiunea Ploiești: Târgșorul vechi*, în *Din activitatea muzeelor noastre. Studii, referate, dări de seamă, documente*, I, Ploiești, 1956, anexa nr. 1, p. 111.

165 Drumul Moldovei nu mai trece prin Gherghița, ci prin Urziceni (N. Stoicescu, Radu Lungu, *Din trecutul unui vechi oraș devenit sat - Gherghița*, în *RdI*, XXXIV (1981), nr. 12, p. 2290-2291); Târgșorul suferă datorită modificării traseului drumului Buzău-Târgoviște, care merge prin Ploiești (I. N. Simache, *op. cit.*, p. 107-108).

moșii orășenești; în perspectiva domniei ele aveau același regim cu satele domnești slobode. Se ține totuși cont de prezența unor urmași ai “vechilor oroșani”, cărora li se garantează scuti- rile de care beneficiau înaintașii lor (scutiri de dijmă și clacă), unora acordându-li-se o bucată de moșie separată ca drept compensație¹⁶⁶.

Deși a limitat continuu drepturile comunităților orășenești, domnia nu a îndrăznit să intervină asupra moșiilor celorlalte orașe, și în special asupra orașelor vechi, unde comunită- țile au luptat pentru apărarea drepturilor lor, aducând drept argumente vechile hrisoave care cuprindeau privilegiile fiscale și juridice.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului următor, au existat și abuzuri, tentative de dăruire a moșiilor Ploieștilor¹⁶⁷ și Târgoviștei¹⁶⁸, dar orășenii de aici s-au revoltat și, în urma unor judecăți îndelungate, au avut câștig de cauză. Diferența de statut ju- ridic și fiscal între orașe și sate încă exista; la plângerea ploieștenilor că fusese dăruită și moșia lor alături de cea a Târgșorului, iar noul stăpân îi asimila cu clăcașii, deși ei aveau “sineturi domnești” ce le garantau libertatea, Alexandru Ipsilanti este nevoit să confirme statutul de oameni liberi “pentru căci este și se numește oraș care are osebite de sate”¹⁶⁹. Cedarea mo- șiilor orașelor nu a avut dimensiunile fenomenului similar din Țara Moldovei, unde aceiași domni au cedat unor mari boieri sau unor locașuri ecleziaștice stăpânirea asupra moșiilor și vetrelor centrelor urbane.

În Țara Românească, cu toate că autoritatea domnească eliminase aproape toate elemen- tele autonomiei comunității, întărind puterea propriilor dregători, în ceea ce privește stăpâ- nirea moșiilor, locuitorii au dat dovadă de un remarcabil spirit de rezistență, apărându-se folosind vechile privilegii¹⁷⁰.

166 În Târgșor, numai patru oameni beneficiau de scutiri (George Potra, Nicolae Simache, *op. cit.*, p. 439, nr. 90), în Gherghița, se dă orășenilor o bucată de moșie (Gherasim Timuș, *op. cit.*, p. 844), 30 dintre ei fiind scutiți (*Documente privind relațiile agrare*, I, p. 735, nr. 584), în timp ce în Floci, orășenii păstrează inițial jumătate din moșie (Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, anexa A, nr. 1, p. 433), apoi au numai scutiri (*Documente privind relațiile agrare*, I, p. 651, nr. 504).

167 În 1775, Alexandru Ipsilanti dăruise vărului său, fostul mare clucer Ianachi Moruzi, pe lângă moșia Târgșorului și pe cea a Ploieștilor (I. N. Simache, *op. cit.*, anexa nr. 1, p. 111).

168 Alexandru Șuțu (1818-1821) a încercat luarea moșiei Târgoviștei, urmărind înzestrarea cu aceasta a fiicei sale, Catinca, ce urma să se căsătorească cu Manolache Băleanul (Radu Gioglovan, *Două procese pentru apărarea moșiei orașului Târgoviște în sec. XIX*, în *SAL*, II (1957), p. 470-463). În sprijinul lor, orășenii au adus și acte false, precum unul prin care Matei Basarab le-ar fi întărit moșia din jurul orașului (*CDTR*, V, p. 98, nr. 202).

169 I. N. Simache, *op. cit.*, anexa nr. 2, p. 114.

170 Valentin Georgescu, *Le régime de la propriété dans les villes roumaines et leur organisation administrative aux XVIIe - XVIIIe siècles - Valachie et Moldavie*, în *SB*, III (1970), p. 77.

LES DOMAINES DES VILLES EN VALACHIE AUX XIVE-XVIE SIÈCLES*Résumé*

L'étude concerne le statut des domaines des villes en Valachie et leur évolution à partir du XIVe siècle et jusqu'au XVe siècle. Du point de vue juridique, mais également territorial, le pouvoir central considérait comme son droit le fait de détenir les domaines des villes du pays, mais les villes anciennes jouissaient d'un statut à part, garanti par des privilèges (Câmpulung, probablement Argeș). Dans les autres villes, le pouvoir central a permis aux habitants d'utiliser le domaine, tout en leur sollicitant en échange des impôts pour les produits obtenus suite aux diverses activités qu'ils avaient exercées.

Jusqu'au XVe siècle il n'y a pas d'information concernant le renoncement des princes de certains domaines villageois ou de certaines parties de ceux-ci. Les statistiques montrent qu'on offrait le plus souvent des endroits propres à construire un moulin et des territoires réservés au prince pour la chasse (braniște), la majorité aux couvents, les droits de construire un moulin et de chasse étant réservés au prince. La situation a changé au XVIIIe siècle. Vu que l'autorité centrale ne détenait plus des villages pour des offres, elle a fait appel au don de certains domaines des villes, phénomène limité aux domaines des villes en décadence, comme Târgșor, Gherghița et Floci. Dans les autres cas où le pouvoir central a essayé de donner le domaine de la localité, on assiste à une puissante résistance des communautés locales (Ploiești et Târgoviște), les abus respectifs étant voués finalement à l'échec.

Du point de vue économique les villageois pratiquaient l'agriculture sur les domaines qu'ils utilisaient – la culture des plantes, de la vigne, l'élevage des animaux et des abeilles, la construction des moulins.

En ce qui concerne la surface, les domaines des villes de la Valachie n'étaient pas très étendus, vu qu'elles n'avaient pas en administration des villages (à l'exception de la ville Floci qui a eu un village pendant une période limitée).